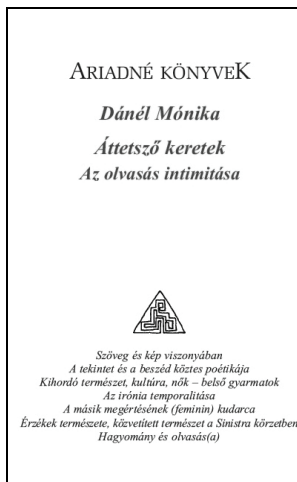

KOVÁCS FLÓRA

Az elmélet párbeszédei¹

DÁNÉL MÓNIKA ÁTTETSZŐ KERETEK.
AZ OLVASÁS INTIMITÁSA CÍMŰ KÖTETÉRŐL

Dánél Mónikának az *Áttetsző keretek. Az olvasás intimitása* című kötetében sikerült az elméleti szoros és érzékeny olvasást megjeleníteni, méghozzá humorral vegyítve és szép nyelven. A humor az íráshoz való viszonyulásban, néhol pedig a tárgyválasztásban lelhető fel erősen: „[n]em kevés *elvakultság* szükséges ahhoz, hogy bele merjünk vágni egy szöveg írásába.” (183.) Nem feledhető el ugyanakkor, hogy a szerző humorában is az elmélet precizitását tartja szem előtt. Ez akkor mutatkozik meg a legjobban, amikor Erdély filmekbe való beemeléséről nyilatkozik. A szóhasználatra érdemes figyelni e soroknál: „[a]zért érzem mégis szükségesnek a benszülöttség tematizálását, mert az alábbi filmek úgy tesznek, mintha nem lenne semmilyen tudásuk a kolonizáló tekintetről, illetve ennek poszt kolonialista kritikájáról filmelméletben. Olyannyira nem látom nyomát a magyar filmkritikában e nézőpont érvényesülésének, hogy állításaimat kételemek között, a (diszkurzív) vadonban fogalmazom meg.” (113.) Kijelenthető (talán), hogy Dánél Mónikát alapvetően a beszélgetés, így annak egyik legfőbb típusa az olvasás foglalkoztatja. Ezt a bevezetésben fogalmazza meg egy olyan nyelven, amely az elméletet közelebb tudja hozni a befogadóhoz: „[a]z olvasás szabad mozgás, amit az írott szöveg biztosít, elkalandozhatnak a gondolatok, de vissza lehet térni a szöveghez és újra-, illetve továbbolvasni, hogy tere legyen a gondolatoknak, röppályája. A füstifecskék akrobatikus röptéhez, majd vonulásához hasonlóan – együtt mozognak, alakzatokat hoznak létre egy mobilis rend szerint, és mégis külön. (...) Az olvasmányról való beszélgetés, a fenti hasonlatot továbbvontatva, két fecskecsapat találkozása, érintkezés és szétartás.” (5-6.)

Az *Áttetsző keretek*...-kötet hangsúlyosan teremti meg az elméletek közti párbeszédet. Egyrészt úgy tűnik, hogy a der-

¹ A szerző a jelen írás idején NKA Alkotói támogatásban részesült.

ridai köteget és a deleuze-guattari-i rizómát közel hozza („szövegem struktúráját a derridai *köteg* határozza meg, az egyetlen fogalomtörténeti narratíva helyett a különböző szálak egymással való kontextusba helyezése, összefonása, mely összeszővődés azonban sohasem lehet végleges, mivel újra szétfut különböző szálakra”, 146.), másrészt a derridai gondolkodásmódot és a foucault-i más fogalmát termékeny párbeszédbe lépteti a háttérben az irónia kapcsán. Az olvasás nyereségét és a nyereség kockáztatását elemzi az irónia esetében az egyértelműség aláásása során úgy, mint ahogy a foucault-i mást interpretáló Miroslav Marcelli: „[a]z eredményt viszont csak annyiban tekintheti [a mást előírányzó egyén – beszűrés K. F.] nyeresémenynek, amennyiben a következő körben tétként újra felteszi mint olyan helyzetet, amelyen mindenáron változtatnia kell. Ezt a játékot csak úgy lehet játszani, ha a folytatásban minden korábbi nyereseményünket elveszítjük; s nem lehet úgy befejezni, hogy meghagyunk magunknak valamit: ha pedig megszakítjuk a játékot, megfosztjuk magunkat attól az esélytől, hogy mások lehessünk – márpedig ez a vereséget jelentené” (Miroslav Marcelli, *Michel Foucault, avagy mássá lenni*, ford. Németh István, Pozsony, Kalligram, 2006., 22–23.). Mind a deleuze-i, mind a foucault-i meglátások vissza-visszaköszönnek a könyv egészében. Gilles Deleuze elgondolásai a filmet érintő írások mellett, mintha egy-egy olvasás- és nyelvszemléletben sejlenének fel a középpont hiányának aspektusával („káposztaszzerűen rétegződő, középpont nélküli jelölőláncolódás[nak]”, 294.), Michel Foucault hatása pedig a törés, a folytonossághiány, a szakadás aláhúzásánál érződik. Dánél Mónika Foucault elméletét azonban oly módon lépteti párbeszédbe Jan Assmannéval, hogy a kettő közötti eltérést mutatja ki: „Foucault az emlékező oldaláról hangsúlyozza a rétegződést, Assmann a »dokumentumok«, emlékek rétegzettségét, összetettségét emeli ki.” (232.) Az eltérések aláhúzása alapján megképzett párbeszéd logikáját a filmelmélet vonatkozásában is létrehozta Lukács György és Balázs Béla filmszemléletét állítva egymás mellé. Az elméletben, filozófiában megjelenő párbeszédre összpontosítást minden bizonnyal a Hans-Georg Gadamer szövegkorpuszban való jártasság alapozza meg.

A párbeszéd iránti elkötelezettség lecsapódása lehet, hogy Dánél Mónikát az intermedialitás kérdésköre ragadja meg, amelyben erősen jelen van a viszony fogalma, ez utóbbi lényegi momentumja viszont az egyik elem vagy művészeti ág másik általi meghatározása, önnön definíciójában való érzékeltetése. Ennek része a film és az irodalom kapcsán e meglátás: „a film mutatva mond a regénynek, és a regény mondva mutat a filmnek egy olyan köztes térben, ahol az egyik médium a másik önreflexiójának alapjává válik.” (68.)

Valójában ezzel a szemlélettel összefüggésben tűnhet fel, hogy a szerző érvelését minden egyes kérdéskörnél a *viszony lét és között* problémahalmaza mozgatja. Az irodalmi produktumokban feltűnő emberi kapcsolatok fejtegetésénél ez magától értetődően jelenik meg. Az egyik legérdekfeszítőbb argumentáció mégis a hangadás taglalása mögött bújkol meg. Az Echo-történetben a hangkölcsonzés és az egybefonódás rejlik: „Echo vissza-*adó*-hangként tud megszólalni, hangja a *másik* hang (meg)létére van *ráhangolva*. *Saját* hangját az *idegen* hangtól kapja, amelyet azonban *vissz(a)*hangoz az idegennek, azonban nem identikusan (»a szót végén veti vissza«), vagyis a *saját* szólama is meg tud nyilvánulni ebben a *rátaltságban*, hangok közöttségében” (218.). A *tükröződés* áttemelése feltűnhet tehát a hangadás összefüggésében, különösképpen a *hangkölcsonzésnél* (27., 205.). Az „életadás” válik központi elemmé. A sírkő feliratának olvasója is hangot ad, kölcsönöz, amikor „segíti” a túlvilágról átszó-

lást. Ebben az emlékeztetés, a felejtés ellenében lépés aktusa mutatkozik meg (vö.: Orbán Gyöngyi: (Ne) „felejtsd el arcom romló földi mását”. In *Keresztény Szó*, 2008. július, 7. szám).

Az emlékezés és a felejtés témája több rétegében fellelhető az *Áttetsző keretek...*-ben; a „legelemibben” a hasonlat működési módjának ismertetésében: „[a] hasonlat a különbség révén ráutalt az emlékezésre. Ugyanakkor ahhoz, hogy hasonlat legyen, a különbség elfelejtésére is”. (266.) Az emlékezés folyamatában lévő különbség a múlt és a jelen eltéréseiben, meg-nem-felelésében szintén érvényre jut (243.), még azokban a passzusokban is, amelyekben az emlékezés és képzelet együttes említéséről olvashatunk. [Az emlékezés és a képzelet összekapcsolását nem egyszer mind Martin Heidegger (vö. pl.: *A fenomenológia alapproblémái*), mind Jacques Derrida (vö. pl.: *A hang és a fenomén*) – hogy csak a kötet által idézett szerzőket említsük – megtette.] A szövegelemek vizsgálatánál a felejtésre, így az emlékezésre reflektál Dánél Mónika akkor is, amikor az irónia természetét fejtegetve arra a megállapításra jut, hogy az irónia felejtéssel szembeni mozgást aktivál (145.). Az irónia magában foglalja természetszerűleg az újraírás aktusát. A viszonylagosítás és termékeny megújítás a hagyományhoz fordulásban úgyszintén tetten érhető (vö. pl.: 143., 195.), már csak a párbeszéd sajátosságának köszönhetően is.

Dánél Mónika *Áttetsző keretek...* című kötetében a szerkesztés szintjén ugyancsak érzékelhető a párbeszéd, hiszen az újabb és újabb tanulmányok egymásra / egymásba nyílnak, azaz beszélgetnek. Ez az elméleti könyv az utóbbi évek egyik legizgalmasabb vállalkozása, lévén, hogy megszólít.

